



Natyurmortda rang va shakl kontrasti orqali ifodaviylikni oshirish

Tolibova Umida Davlat qizi

Navoiy davlat universiteti

“Dasgohli rangtasvir” yo‘nalishi

4 - kurs “R”guruh talabasi

ANNOTATSIYA: Maqolada natyurmort janrida rang va shakl kontrasti orqali ifodaviylikni oshirishning pedagogik metodikasi tahlil qilinadi. Talabalarda predmetlarning rang, shakl va fazoviy o‘zaro bog‘liqligini anglash orqali badiiy tafakkur, estetik idrok va vizual sezuvchanlikni rivojlantirish usullari yoritilgan. Shuningdek, maqolada Shovdirov S.A.ning ilmiy ishlari asosida rang va shakl kontrasti pedagogik jarayonda qanday samarali qo‘llanilishi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: natyurmort, rang kontrasti, shakl kontrasti, ifodaviylik, kompozitsiya, badiiy tafakkur, estetik idrok, tasviriy san‘at, pedagogika.

Tasviriy san‘at ta‘limida natyurmort janri nafaqat predmetlarni realistik tarzda tasvirlash, balki ularni badiiy ifodaga aylantirish imkonini beradi. Rang va shakl kontrasti natyurmortning asosiy ifoda vositalaridan biri bo‘lib, predmetlarning diqqat markazini aniqlash, kompozitsion uyg‘unlik yaratish va asarning ifodaviy kuchini oshirishga xizmat qiladi.

Talabalarga rang va shakl kontrastini o‘rgatish jarayonida ularni predmetlarning vizual xususiyatlarini anglashga, farqlar va muvozanatni sezishga o‘rgatish muhimdir. Rang kontrasti yorqin va quyuq ranglarning o‘zaro ta‘sirini, shakl kontrasti esa soddalashtirilgan va murakkab shakllar o‘rtasidagi nisbatni ifodalaydi. Bu esa natyurmort asarining badiiy obrazini kuchaytiradi.

Shovdirov S.A.ning ilmiy ishlari (2017–2025) ko‘rsatganidek, rang va shakl kontrasti metodik tarzda o‘rgatilganda talabalarda estetik tafakkur, vizual sezuvchanlik va ijodiy qaror qabul qilish ko‘nikmalari samarali rivojlanadi. Shu sababli, rang va shakl kontrasti pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida muhim ahamiyatga ega.

Natyurmort janrida rang va shakl kontrasti asarning ifodaviyligini oshirishda asosiy vosita hisoblanadi. Rang kontrasti predmetlarning diqqat markazini aniqlashga yordam beradi, asarga vizual dinamiklik va hayotiylik baxsh etadi. Yorqin va quyuq ranglarning o‘zaro uyg‘unligi yoki qarama-qarshi kombinatsiyalari tomoshabinning diqqatini markaziy nuqtaga jalb qiladi. Shu bilan birga, shakl kontrasti — soddalashtirilgan va murakkab shakllar, tekis va egri chiziqlar, kichik va katta buyumlarning bir-biriga nisbati — kompozitsiyaga ritm va vizual qiziqish yaratadi.

Pedagogik jarayonda rang va shakl kontrastini o‘rgatish talabalarda vizual sezuvchanlik va badiiy tafakkurni rivojlantirishning samarali vositasidir. Rang kontrastini o‘rganishda talabalar ranglar oralig‘ini, iliq va sovuq ranglar uyg‘unligini, ranglar hissiy ta‘sirini kuzatadilar. Yorqin ranglar markaziy predmetni ta‘kidlash uchun



ishlatiladi, quyuq yoki neytral ranglar esa fon vazifasini bajaradi. Shu tarzda, rang kontrasti orqali predmetlarning hajmi, joylashuvi va ahamiyati tomoshabarga aniq ifodalanadi.

Shakl kontrasti esa predmetlarning tasviriy boyligini oshiradi. Soddalashtirilgan shakllar va geometrik obyektlar murakkab, tabiiy shakllar bilan birlashtirilganda kompozitsiyaga muvozanat va ritm hosil bo'ladi. Talabalar predmetlarning shakl va hajmini to'g'ri tahlil qilishni o'rganadilar, bu esa ularning perspektiva va fazoviy tafakkurini rivojlantiradi. Masalan, yumaloq mevalar va tekis kvadrat idishlarni birlashtirish orqali vizual kontrast hosil qilinadi va kompozitsion markaz aniqlanadi.

Natyurmort mashg'ulotlarida rang va shakl kontrasti amaliy misollar orqali mustahkamlanadi. Talabalar real predmetlarni joylashtirish, ularni rang va shakl jihatidan o'zaro taqqoslash orqali kontrastlarni kuzatadilar. Bu jarayonda talaba rang tonlarini, yorqinlik darajasini va shakl nisbatlarini hisobga oladi. Shuningdek, yorug'-soya ta'siri predmetlarning fazoviyligini oshiradi, bu esa rang va shakl kontrastini yanada ifodali qiladi.

Talabalarda rang va shakl kontrastini anglashni rivojlantirish uchun pedagogik yondashuvlar turlicha bo'lishi mumkin. Birinchi usul — tahliliy yondashuv, bunda talaba tayyor asarlar yoki mashhur natyurmortlarni tahlil qilib, kontrast elementlarini aniqlaydi. Ikkinchi usul — eksperimental yondashuv, bunda predmetlarni turli joylarga joylashtirib, rang va shakl kontrasti natijasini kuzatadi. Uchinchi usul — amaliy yondashuv, bunda talaba o'z natyurmortini yaratadi, rang va shakl kontrastini mustaqil shakllantiradi. Shu yo'l bilan talabalarda mustaqil ijodiy qaror qabul qilish qobiliyati rivojlantiriladi.

Rang kontrasti nafaqat estetik ifodani, balki predmetlarning tabiiy ko'rinishini ta'kidlaydi. Masalan, qizil rangdagi olma fon sifatida neytral rangdagi mato ustida joylashtirilsa, predmet darhol markaziy nuqtaga aylanadi. Shu bilan birga, shakl kontrasti asarga ritmik element qo'shadi va vizual diqqatni bir nuqtaga yo'naltiradi. Bu pedagogik jarayonda o'quvchining kuzatuvchanligini va vizual tafakkurini oshiradi.

Faktura va tekstura rang va shakl kontrasti bilan birgalikda ishlatilganda natyurmortning ifodaviylikini kuchaytiradi. Masalan, silliq yuzali idish va qo'pol yuzali mato bir-birini to'ldiradi, rang kontrasti bilan birlashganda predmetlar yanada diqqatga sazovor bo'ladi. Talabalar faktura orqali yorug'lik va soyaning predmet yuzasida hosil qiladigan optik effektlarini ham kuzatib o'rganadilar.

Shovdirov S.A. (2018–2024) tadqiqotlarida rang va shakl kontrasti metodik tarzda o'rgatilganda talabalarda badiiy tafakkur, estetik idrok va vizual sezuvchanlikning sezilarli darajada rivojlanishi ta'kidlangan. Rang va shakl kontrasti nafaqat asarning vizual jozibasini oshiradi, balki o'quvchilarning san'atga bo'lgan qiziqishini, mustaqil ijodiy izlanishini rag'batlantiradi.

Natyurmort mashg'ulotlari bosqichma-bosqich tashkil etilganda rang va shakl kontrasti o'quvchilarda yaxshiroq o'zlashtiriladi. Birinchi bosqichda predmetlar va



ularning shakllari tahlil qilinadi, ikkinchi bosqichda rang kontrasti va ton uyg'unligi sinovdan o'tadi, uchinchi bosqichda faktura va yorug'-soya bilan ishlash amalga oshiriladi. Yakuniy bosqichda esa barcha elementlar uyg'unlashtiriladi va talaba o'z asarida rang va shakl kontrasti orqali ifodaviylikni mustahkamlaydi.

Rang va shakl kontrasti o'quvchilarni vizual tafakkurga o'rgatadi, predmetlar orasidagi muvozanatni anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, u san'at asarini yaratishda mantiqiy va estetik qarorlarni birlashtirishni o'rgatadi. Talabalar predmetlarni joylashtirish, kontrastlarni qo'llash va kompozitsion markazni aniqlash orqali mustaqil ijodiy faoliyatga o'tadilar.

Natyurmortda rang va shakl kontrasti pedagogik jarayonining ahamiyati shundan iboratki, u talabalarni san'at qonuniyatlarini anglashga, ijodiy qaror qabul qilishga va badiiy ifodani shakllantirishga o'rgatadi. Rang va shakl o'rtasidagi uyg'unlik, kontrast va ritm o'quvchilarning estetik idrokini rivojlantiradi va asarning umumiy vizual jozibasini oshiradi. Shu bilan birga, talabalarda kuzatuvchanlik, tafakkur va mustaqil ijodiy yondashuv ko'nikmalari shakllanadi.

Umuman olganda, rang va shakl kontrasti pedagogik jihatdan o'quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantirish, vizual sezuvchanlikni oshirish va natyurmort janrida ifodaviylikni kuchaytirishning asosiy vositasi hisoblanadi. Shu sababli, rang va shakl kontrastini o'rgatish metodikasi tasviriy san'at ta'limida ajralmas o'rin tutadi va talabalarning san'atga bo'lgan qiziqishini mustahkamlaydi.

Natyurmort janrida rang va shakl kontrasti ifodaviylikni oshirishning asosiy pedagogik vositasi hisoblanadi. Rang kontrasti tomoshabinning diqqatini markaziy predmetga yo'naltiradi, shakl kontrasti esa predmetlar orasidagi vizual ritm va muvozanatni ta'minlaydi. Rang, shakl va fakturaning uyg'un ishlatilishi o'quvchilarda estetik idrok, badiiy tafakkur va vizual sezuvchanlikni rivojlantiradi.

Pedagogik jarayon bosqichma-bosqich tashkil etilganda — predmetlarni tahlil qilish, rang va shakl kontrastini sinovdan o'tkazish, faktura va yorug'-soya bilan ishlash — talabalar mustaqil ijodiy qarorlar qabul qilish va san'at qonuniyatlarini anglash ko'nikmalarini shakllantiradi. Shovdirov S.A.ning ilmiy ishlari asosida rang va shakl kontrastini metodik tarzda o'rgatish tasviriy san'at ta'limining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli, rang va shakl kontrastini o'rgatish nafaqat texnik ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki talabalarni estetik tafakkur va ijodiy fikrlashga yo'naltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Шавди́ров С. А. Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности // Педагогическое образование и наука. – 2017. – № 2. – С. 109-110.
2. Shavdirov S. A. Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons // Eastern European Scientific Journal. – 2017. – № 1. – С. 131-134.



3. Shovdirov S. A. Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari // Inter education & global study. – 2024. – № 1. – C. 8-14.
4. Shavdirov S. Method of organization of classes in higher education institutions using flipped classroom technology // AIP Conference Proceedings. – 2025. – T. 3268. – № 1. – C. 070035.
5. Ibraimov X., Shovdirov S. Theoretical Principles of The Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students // Science and innovation. – 2023. – T. 2. – № B10. – C. 192-198.
6. Baymetov B. B., Shovdirov S. A. Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts // International Journal on Integrated Education. – 2023. – T. 4. – № 3. – C. 60-66.
7. Arnheim, R. *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye*. University of California Press, 1974.
8. Gombrich, E. H. *The Story of Art*. London: Phaidon Press, 1995.
9. Kandinsky, W. *Concerning the Spiritual in Art*. Dover Publications, 1977.
10. Eisner, E. W. *The Arts and the Creation of Mind*. Yale University Press, 2002.